

te objedinjuje različite glagolske strukture kojima se izražavaju vrlo raznorodni aspekti djelovanja pojedinoga krovnog somatizma. Leksički se odrazi funkcionalnih veza mogu pojaviti i unutar drugih sastavnica, pa tako mogu, primjerice, otvoriti mjesto asocijativnim vezama koje, za razliku od drugih vrsta odnosa, nije moguće egzaktno definirati (premda se u novije vrijeme javljaju pokušaji da se ti odnosi u najvećoj mogućoj mjeri formaliziraju). Ti se odnosi temelje na evokaciji – semantičkoj vezi motiviranoj slobodnim asocijacijama koje objedinjuju različite tipove semantičke bliskosti te pripadaju zajedničkome podrazumijevanome pozadinskom znanju *svih* odnosno *većine* govornika hrvatskoga jezika. Knjigu zaključuju dva kraća poglavlja, od kojih je jedno koncipirano problemski te analizira može li se u poziciji krovnoga somatizma naći nestandardna inačica standardiziranoga izraza (*guzica* – *stra-*

žnjica), dok posljednje poglavlje donosi ulomak iz rukopisnoga višejezičnog glosara Andela Marije Miškova s početka 20. stoljeća. Ulomak obuhvaća 19. poglavlje neobjavljenoga glosara koje tematski okuplja jednorječne izraze za čovjeka i ljudsko tijelo te predstavlja značajan izvor koji opisuje stanje hrvatskoga leksika s početka prošloga stoljeća.

Naposljetku valja istaknuti da tako postavljen metodološki okvir, koji je u ovoj studiji autorica vrlo precizno i razumljivo izložila, daje naslutiti da će *Somatski tezaurs hrvatskoga jezika* zauzeti važno mjesto u hrvatskoj leksikografiji, što zbog svoje pionirske uloge, što zbog promišljene i metodološki opravdane strukture i inkluzivnog karaktera koji će, dade se naslutiti, tomu priručniku osigurati iznimnu didaktičku i praktičnu vrijednost.

Anera Ryznar

180

LEKSIKOGRAFSKI PUTOKAZ ZA DRUŠTVENU (RE) KONSTRUKCIJU TIJELA

Rečnik tela, ur. Bernard Andrieu i Gilles Boëtsch. Prevela s francuskoga Olgica Stefanović. Beograd: Službeni glasnik. 2010.

Djelo *Le dictionnaire du corps* autora Bernarda Andrieua i Gillesa Boëtscha, izvor-

no objavljeno 2008. godine u izdanju pariškog nakladnika *CNRS Éditions*, pred nas dolazi u srpskom prijevodu Olgice Stefanović objavljenom 2010. godine u biblioteci *Umetnost i kultura*, točnije u sklopu edicije *Rečnici i enciklopedije svakodnevnog života* beogradskog nakladnika *Službeni glasnik*.

Kao što u predgovoru naglašava Michel Blay, poigravajući se različitim metaforama povezanim s tijelom (*tijelo stroja*, *društveno tijelo*, *političko tijelo*, *vlastito tijelo*, *korpus znanja*...), proučavanje tijela uvijek je multidisciplinarno. Sukladno tome, autori pred nas stavljaju dvije stotine rječničkih natuknica, objedinjenih članaka čak stotinu i osamde-

set različitih istraživača i istraživačica povezanih znanstvenim projektom GDR 2322 koji, prema riječima autora, "radi na predstavljanju i društvenoj konstrukciji tijela" (Andrieu i Boëtsch 2010: 9). Forma rječnika pritom svakako doprinosi preglednosti građe. Nakon svake natuknice (a njihova se duljina u prosjeku kreće od dvije do četiri kartice teksta i uglavnom su stilski ujednačene) slijede potpis njezina autora, bibliografske reference i ključni pojmovi koji upućuju na daljnje istraživanje i proširenje početne teme. Ipak, odabir rječničke forme, napominje Michel Blay, osim postmoderne svježine donosi i opasnu varljivost jer stavlja sve odrednice na istu razinu, odnosno "poistovjećuje ono suštinsko i sporedno" (*ibid.*).

Iako Blayev prigovor valja uzeti u obzir, čini mi se da upravo to brisanje, ili bar zamućivanje, granica između važnog i nevažnog, bitnog i perifernog rječniku Bernarda Andrieua i Gillesa Boëtscha daje dodatnu vrijednost – polazeći od pretpostavke da je pogrešno, možda čak i prepotentno, prosuđivati o relevantnosti pojedinih natuknica, autori organizaciju građe prepuštaju abecednom poretku i tako procjenu vrijednosti svakog zapisa prepuštaju samom čitatelju. Mudro izbjegavši zamku hegemonijske organizacije teksta, Andrieu i Boëtsch ostaju stoga dosljedni svojoj prilično općenitoj namjeri da "promišljaju ljudsko tijelo u humanističkim i društvenim znanostima" (Andrieu i Boëtsch 2010: 12).

Ipak, liberalnost u organizaciji građe *Rečnik tela* ne lišava drugih prigovora. Za razliku od jezičnog rječnika koji, ovisno o razini jezika koju odluči prikazati, relativno lako eliminira pojedine leksičke jedinice, pojmovni rječnik (posebno općenit rječnik kakvim *Rečnik tela* želi biti) svoju građu omeđuje mnogo teže. Dok rječnik hrvatskog standardnog jezika s

natuknicom *slavina* ne mora povezati dalmatinsku *špinu* ili sjevernjačku *pipu*, rječnik koji pokušava obuhvatiti pojmove značenjski i relacijski povezane s općom imenicom *tijelo* potencijalnu građu bira u nepreglednoj mreži pojmova koji pomažu definirati što je tijelo, što na njega utječe, na što ono utječe, kakav je njegov položaj u kulturi, koja je njegova biološka i politička uloga... Iako su abecedno organizirane natuknice *Rečnika tela* načelno jednakovrijedne, problem kriterija odabira natuknica koje će u njega uopće biti uvrštene nije zaobišao ni Andrieua i Boëtscha. Njihov (naizgled) eklektičan odabir uvrstit će među pojmove važne za tijelo čak i natuknice *apsint*, *arhive*, *bide*, *beskućnik*, *kralj*, *kriminalac*, *kupka*, *parfem*, *promjena*, *roman*, *vampir*, *video-igra* te tako zbuniti čitatelja tjerajući ga da se pita zbog čega su oni uopće relevantni, a kamoli nužni za razumijevanje tijela. Ipak, ta prividna neujednačenost pojmova nije odraz površnosti pristupa dvojice autora. Naprotiv, tematsko će odskakanje naizgled trivijalnog od "ozbiljne" cjeline čitatelja provocirati, tjerajući ga da, zbunjen nizom u kojem su pojmovi *kulturizam*, *kupka* i *queer* navedeni neposredno jedan iza drugog, znatiželjno preskače stranice i tako stvara novo tkanje korelacija među pojmovima. Miješajući visoko i nisko, biološko i političko, osobno i opće ili suvremeno i anakrono, Andrieuov i Boëtschev rječnik neprekidno ukazuje na kompleksnost definicije pojma *tijelo* i nepreglednost pojmova koji su s njim na ovaj ili onaj način povezani.

Autorsku koncepciju organizacije građe donekle kviri prijevod – prenesene u drugi jezik riječi često započinju drugim slovom, pa čitatelju posve izmiče eventualna namjera dvojice urednika da pojedine natuknice navedu jednu za drugom. Na prvome se mjestu srpskog

izdanja ovog rječnika tako pojavljuje riječ *abortus* koja bi u svojoj francuskoj inačici *avortement* vjerojatno došla na mnogo udaljenije mjesto. Ipak, organizacija građe u kojoj *abortus* neplanirano iskače na prvo mjesto nosi u sebi i određenu simboliku. *Rečnik tela* tako započinje problemski, golemim paradoksom: čin abortiranja usmjeren je prema dokidanju tijela, okončanju njegova razvitka prije nego što je uopće doseglo termin svojeg izlaska u svijet, pa Andrieuova i Boëtscheva potraga za tijelom paradoksalno počinje od njegove (namjerno izazvane) smrti. Istovremeno, širi kontekst abortusa šalje poruku o golemoj snazi tijela koje je s jedne strane sposobno proizvesti i do rođenja hraniti drugo tijelo, a s druge strane može (i smije) autonomno odlučivati o samome sebi te, ako to želi, dokinuti drugi život koji u njemu raste. Govoreći o abortusu, autorica te natuknice Catherine Pugeault-Cicchelli upozorava na isprepletenu tjelesne, moralne i društvene dimenzije neodvojive od promišljanja tog pojma te postavlja tezu o povijesti abortusa kao povijesti nastojanja da se on spriječi. Otvarajući pitanje društvenih odnosa spolova i prava žena na vlast nad svojim tijelom, Pugeault-Cicchelli nudi sažet pregled zakonske borbe za pravo na pobačaj u Francuskoj i upozorava na praksu ilegalnih abortusa i kiretaža “na živo” čija je svrha bila “tjelesna kazna, ispaštanje za trenutak zadovoljstva” (Andrieu i Boëtsch 2010: 13). Unatoč sažetosti članka otvorena pitanja ne ostaju visjeti u zraku jer nas autorica upućuje da odgovore potražimo u desetak bibliografskih jedinica te na kraju predlaže osam drugih tematski povezanih natuknica *Rečnika tela* koje će pojam *abortus* smjestiti u širi kontekst. Jedna je od njih i natuknica koja zatvara čitav rječnik – pojam *žena*.

Iako ponovno valja imati na umu da francuska inačica *femme*, zbog svojeg prvog slova, u izvornom izdanju rječnika nije smještena na posljednje mjesto, u srpskom se prijevodu djela njegovim (slučajnim) smještanjem na sam kraj postiže prikladna zaokruženost građe. Opsežan članak Bernarda Andrieua, koji ponudenom bibliografijom (čak dvadesetak referenci) prati kompleksnost pojma koji pokušava definirati, ženu predstavlja prvenstveno govoreći o njezinu tijelu i načinu na koji se ono tretiralo tijekom povijesti. Označavajući sedamdesete godine 20. stoljeća kao početak rekonstrukcije prave povijesti žena, Andrieu govori o “posebnoj poslušnosti ženskog tijela” (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 498) koje u društvu za njega ograničenih mogućnosti drugome ne nudi samo svoj rad, već i samo sebe (dojilje nude dojke, a prostitutke vaginu), istovremeno ostajući nevidljivo tradicionalnoj historiografiji. Propitkujući to plagiranje povijesti, Andrieu na površinu iznosi probleme koje pod povećalo stavlja tek 20. stoljeće – mušku dominaciju vidljivu u bračnom nasilju, etničkom silovanju, eksciziji, diskriminaciji i simboličkom nasilju (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 499). Apostrofiranje problema nasilja nad ženskim tijelom i marginalizacije njegovih prava i potreba zatvorit će stoga krug otvoren prvom rječničkom natuknicom – *abortus*. Činjenica da je taj pojam i dalje kontroverzan, a žensko pravo na raspolaganje vlastitim tijelom još uvijek predmet rasprava, ponudit će najbolje objašnjenje zbog čega je rječnik tematski posvećen tijelu uopće potreban.

Iako je dvije stotine natuknica gotovo nemoguće objediniti bilo čime osim njihovom vezom s tijelom, natuknice bismo mogli grubo svrstati u nekoliko tematskih krugova – autonomija tijela, bolest kao stanje slabosti tijela, tijelo u

kulturi i fertilitet. Prvi će se zamišljeni tematski krug, osim već spomenutim *abortusom*, pozabaviti pojmovima poput *čedomorstva*, *eutanazije*, *isbrane*, *kontracepcije*, *kože*, *njege*, *orgazma*, *opsjednutosti*, *samoozljeđivanja*, *samoubojstva*, *silovanja*, *stida*, *ukusa* ili *žalosti*, dok će drugi krug, usredotočen na *bolest*, definirati i termine *Alzheimer*, *anoreksija*, *bol*, *bolnica*, *bulimija*, *degeneracija*, *doniranje*, *emocija*, *empatija*, *epidemija*, *gluboća*, *hendikep*, *HIV*, *krv*, *leš*, *melem*, *motorička reedukacija*, *obdukcija*, *palijativno liječenje*, *pedofilija*, *presadivanje organa*, *samoliječenje* i napokon – *zdravlje*. Posljednja će se dva kruga djelomično preklapati; pojmovi *adolescencija*, *androgin*, *dijete*, *djevojka*, *pubertet*, *homoseksualnost*, *heteroseksualnost*, *gej* ili *žena* u svome će tumačenju u pomoć prizivati pojmove *seksualnost*, *ginekologija*, *menstruacija*, *nevinost*, *novorođenče*, *porod* i *trudnoća*, a pojmovi *feminizam*, *kažnjavanje*, *ekscizija*, *skarifikacija* te *ljepota* i *ružnoća* korelirati s pojmovima *dojenje*, *dojka*, *dlakavost*, *frigidnost* i *menopauza*.

Golem korpus raznovrsnih pojmova povezanih s tijelom čitatelju omogućava da sam odabere interpretativnu liniju koja mu se čini najprimjerenijom te tako pitanje tijela problematizira na vlastiti način – pojmovi i njihove reference ovdje su samo kako bi tom čitanju sugerirali svjež put i smjernice koje mu na njemu mogu pomoći. Jedna od mogućih linija promišljanja fokusirat će se na put od ulaska tijela u društvo do njegove (biologijom uvjetovane) socijalne marginalizacije, točnije promotrit će put tijela od adolescencije do starosti.

Pišući o *adolescentu*, autorica te natuknice Marion Haza već u prvom odlomku napominje da pubertet proizvodi "stvarni, imaginarni i simbolički udar, djelujući kao provala tijela u Ja" (Andrieu i Boëtsch 2010: 18) te upozorava da adolescent prolazi razdoblje "duboke žalosti

za tijelom djeteta o kojem su se brinuli roditelji" (*ibid.*). Provocirajući, zavodeći, eksperimentirajući s novim ponašanjem i osjećajima, adolescenti tijelo koje im je uslijed promjena postalo strano pokušavaju ponovno učiniti svojim te se pritom koriste različitim strategijama – tijelo će se "savladati" različitim sportovima, "fetišizirati" obilježavanjem ili prerušavanjem, "ušutkati" odbijanjem da se o njemu razmišlja ili pak "podvrći nasilju" samoozljeđivanjem i, u ekstremnom slučaju, samoubojstvom (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 19). U pozadini svih tih aktivnosti, dakako, leži potreba da se tom promijenjenom i neposlušnom tijelu pronade mjesto u društvu, odnosno da se iz opće imenice *dijete* stupi pod okrilje pojma *mladić* ili *djevojka* te usvoji sav sadržaj koji tom pojmu pripada. Dugotrajan prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob podrazumijeva niz fizičkih i emocionalnih promjena, a jedna je od njih i gubitak poslovično djetinje naivnosti i (emocionalne i biološke) nevinosti.

Pišući o *nevinosti*, Laurence Guyard upozorava da su religije, sakraliziranjem ženske nevinosti, "doprinijele oblikovanju spolnog i društvenog poretka koji je osiguravao političku i spolnu dominaciju muškarca nad ženom" (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 303), odnosno tjelesnu "čistoću" pretvorile u preduvjet socijalne prihvatljivosti. Povezivanjem fizičke i moralne nevinosti društvo je, naglašava autor, pred mladu žensku osobu stavilo imperativ "čistoće duha, bezazlenosti i naivnosti" (Andrieu i Boëtsch 2010: 304) čineći ju politički impotentnom. Predlažući bibliografiju koja se dublje bavi spomenutom temom, Guyard upozorava da je zahtjev za seksualnom neiskusnošću djevojaka koje stupaju u brak prisutan i u dijelu suvremenog društva, izazivajući niz kontroverzi i "tihih polemika u okvi-

ru liječničke prakse” (Andrieu i Boëtsch 2010: 305).

Zahtjev za ženstvenošću žene pojavljuje se i kada je u pitanju mnogo bezazleniji dio njezine anatomije – kosa. U jednom od najdužih članaka u *Rečniku tela*, članku napisanom uz natuknicu *dlakavost*, etnolog Christian Bromberger upoznaje nas s četiri tipa informacija koje sažima kosmat izgled: informacije o “razlici među rodovima, o društvenim i etničkim granicama, poretku i neredu u nekom društvu” te o “estetskim normama” koje prevladavaju (Andrieu i Boëtsch 2010: 92–96). Kosmatost, koja je naizgled posve osobna stvar i tiče se samo konkretnog tijela na kojemu se neke dlake nalaze, uklopljena u širi društveni kontekst postaje snažan označitelj koji subjekt smješta na ovu ili onu stranu socijalno prihvatljivog i svojem “vlasniku” osigurava određen društveni položaj. Naglašavajući kako uglavnom društvo produbljuje rodne razlike, Bromberger kao primjer navodi kulturu mediteranskih naroda, točnije sklonost “hvalisanju kosmatim znacima muškosti (brada, brkovi, dlake na prsima)”, kojoj je sasvim suprotno “tradicionalno skrivanje ženske kose koja se povezuje sa zavodenjem” (Andrieu i Boëtsch 2010: 93) te čak (dobrovoljno) “brijanje glave prilikom ulaska u veći broj ženskih katoličkih redova” (*ibid.*). Lišavanje kose može, tvrdi Bromberger, biti oblik kazne (kao primjer navodi preljubnice i “horizontalne kolaboracionistice” u Drugom svjetskom ratu), ali i izraz bunta protiv društvenih normi (kratka kosa žena 20-ih godina 20. stoljeća i duga, raspuštena, lepršava kosa židovskih feministkinja koja evocira sličnost s prvom Adamovom ženom Lilit).

O društveno primjerenom i neprijemnom ponašanju progovorit će David Le Breton, autor natuknice *bol*. Baš

kao i kod *kosmatosti* bol se na prvi pogled čini neovisnom o okolini – ona ju može izazvati, no njezine učinke osjeća samo tijelo na kojem djeluje. Posve neočekivano, Le Breton se u svojoj definiciji boli potpuno odmiče od njezina utjecaja na pojedinca i čitateljevu pažnju usmjerava prema društvenoj percepciji primjerene reakcije na bol. Patimo li previše ili premalo, odnosno izađemo li iz socijalnih konvencija primjerene razine boli, naići ćemo na neodobravanje okoline koja sumnja u naše “pronalaženje zadovoljstva u tome ili dvoličnost” (Andrieu i Boëtsch 2010: 67). Dakle, čak je i ono u čemu bi tijelo moralo biti potpuno autonomno, upozorava Le Breton, neodvojivo povezano s okolinom. U svom relativno kratkom članku autor postavlja zanimljivu tezu, no kao reference navodi svega pet mogućih izvora. Podlogu za daljnje promišljanje može nam ponuditi tek neki od navedenih ključnih pojmova na koje nas podno teksta upućuje: *ekscizija*, *palijativno liječenje*, *ritual*, *sadomazobizam* i *samopovređivanje*.

Upravo jedan od njih, *palijativno liječenje*, otvara pitanje tretmana oslabljenog tijela; organizma onemoćalog dugotrajnom bolešću ili prirodnim starenjem organizma. Nudeći historijski pregled razvoja palijativnog liječenja, autor članka Michel Castra osvrće se na proširenje tog pojma, kao i spektra djelatnosti povezanih s palijativnim liječenjem – ono što je nekada podrazumijevalo “brigu o pacijentima u završnoj fazi života” (Andrieu i Boëtsch 2010: 332) sada podrazumijeva pružanje njege oboljelima od terminalnih, ali i kroničnih bolesti te potpore njihovim obiteljima.

Kako se granica preporučene i dopuštene pomoći oboljelima pomicala, detaljnije objašnjava natuknica Daniellea Moysea *eutanzija*. Prateći etimologiju pojma (*eu*: “dobro”; *thanatos*: “smrt”),

autor podsjeća na njegovo najranije značenje spontanog, bezbolnog i "tihog gašenja života" (Andrieu i Boëtsch 2010: 136), koje tek početkom sedamnaestog stoljeća zamjenjuje definicija eutanazije kao "ublaživanja bolova i patnji u bolesti" (Andrieu i Boëtsch 2010: 137) te, kada više nema nade u oporavak, "osiguravanja lake i mirne smrti" (*ibid.*). Koncept "asistiranja" pri dobrovoljnom okončanju bolesnikova života Moyse vremenski smješta na kraj devetnaestog stoljeća, spominjući "pravo na smrt" (*ibid.*) kao oblik prava na raspolaganje vlastitim životom. Ipak, autor u svom relativno kratkom kronološkom pregledu razvoja pojma eutanazije propušta upozoriti na žestoke polemike koje taj kontroverzni pojam izaziva na polju bioetike – priliku za dublju problematizaciju pojma nudi tek upućivanje na leksikografsku natuknicu *etika* te desetak bibliografskih jedinica na koje nas autor upućuje.

Unatoč postojanju sustava potpore, tijelo koje je izgubilo svoju snagu gotovo se beziznimno smješta na samu marginu društva, pa čak i tada kada se u njemu krije potpuno funkcionalan i produktivan um. Pojam "starost" već je odavno izgubio svoju nekadašnju povezanost s pojmom "mudrost" i na sebe, neopravdano, primio uglavnom pejorativno značenje. Zbog čega je "starenje" u suvremenom društvu gotovo sinonim "umiranja", svojim člankom pokušava objasniti antropolog Nicole Chapuis-Lucciani. Naglašavajući razliku između društava u kojima se starenje smatra kumulativnim procesom (tijekom kojeg se stječe iskustvo i mudrost) i zapadnjačkog društva koje starost "obezvrjeđuje isključivanjem iz posla i institucionalizacijom" (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 423), Chapuis-Lucciani upućuje kritiku modernoj civilizaciji optužujući ju da "od starenja strahuje više nego od umiranja" (*ibid.*).

Ipak, imperativ očuvanja izgleda i prikriivanja posljedice djelovanja vremena nije jednako snažan za oba spola; "žene često stare brže od muškaraca", tvrdi autor citirajući *Pettit Larousse* iz 1961. godine, a zatim (kritički?) ističe da "menopauza može biti uzrok pogoršanja fizičkog izgleda i zdravlja žene, dok završetak razdoblja plodnosti može biti drastično iskušenje za njezino tijelo i njezin društveni status" (Andrieu i Boëtsch 2010: 423). Moderne bi žene stoga trebale "pod svaku cijenu izbjeći prijevremeno starenje kože, kostiju, organa i porast opasnosti od bolesti" (*ibid.*).

S imperativom očuvanja mladosti u zapadnoj je kulturi gotovo beziznimno povezan pojam *ljepota*, a on u interpretaciji autora te leksikografske natuknice Yannicka Le Papea uvijek dolazi u kombinaciji sa svojim antonimom *ružnoća* (Andrieu i Boëtsch 2010: 444). Propitkujući tezu da su ljepota i ružnoća samo subjektivne kategorije, Le Pape podsjeća na njihovu "određenu historijsku vrijednost" (*ibid.*) te nudi kratak povijesni pregled kanona ljepote u likovnim umjetnostima; od grčkog "sklada dijelova" do "nerazmjernih tijela" američke umjetnice Lise Yuskavage. Postavljajući intrigantnu tezu o "neugodnom i zastrašujućem karakteru tijela apsolutne ljepote" (usp. Andrieu i Boëtsch 2010: 445), Le Pape upozorava na njegovu nakaznost pozivajući se na legendarni Zeuksidov portret Helene Trojanske nastao kompilacijom dijelova tijela pet najljepših djevojaka grada Krotona. Spoznaja da je "frankenštajnovski *patchwork*" jedini sposoban dočarati apsolutnu ljepotu potvrdit će tako autorovu tezu da je besprijeekorna ljepota u svojoj srži nepridrodna, a svojim nastankom nakazna; odnosno neraskidivo povezana s naizgled suprotnim pojmom *ružnoća*. Predlažući proučavanje natuknica *body-art*, *estetska*

kirurgija, eros i nečist, Le Pape čitatelja provocira na daljnje istraživanje dosega teme te kao poticaj za promišljanje nudi čak petnaestak referentnih naslova.

Upravo je ta širina i sveobuhvatnost pristupa tematizaciji tijela najznačajniji adut djela Bernarda Andrieua i Gillesa Boëtšcha. Dvjestotinjak natuknica koje nam autori nude ne može, dakako, pokriti sva područja s kojima pojam *tijelo* korelira, no disciplinarna i svjetonazorska raznovrsnost autora članaka, kao i bogata i inspirativna bibliografija koja njihove članke prati na čitatelja ostavlja dojam

temeljitosti. Interdisciplinarni *Rečnik tela* zadržava se, doduše, prvenstveno na polju humanističkih znanosti, dotičući prirodne znanosti tek razmjerno rijetko, no bez obzira na to njegova je vrijednost neosporna. Tijelo o kojem su, bar kada je u pitanju leksikografska forma, do sada govorile uglavnom medicina i biologija, ovim je djelom dobilo bogat i važan izvor informacija nužnih za što potpuniju i interdisciplinarnu analizu tog kompleksnog pojma.

Iva Rogulja Praštalo

186

NEVERBALNI DUHOVNI REALIZAM DOSTOEVSKOG

Urša Zabukovec, *Neverbalni Dostoevskij*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura. 2014. 342 str.

Prošle je godine ljubljanska izdavačka kuća Literatura, inače profiliran izdavač znanstvenih studija, objavila knjigu Urše Zabukovec *Neverbalni Dostoevskij (Neverbalni Dostojevski)*. Knjiga je prerađena autoričina disertacija pod naslovom *Neverbalna komunikacija u romanima F. M. Dostoevskog (Komunikacja niewerbalna w powieściach F. M. Dostojewskiego)*, koja je nastajala između 2005. i 2011. na poljskom Institutu za Rusiju i istočnu Europu Jagelonskog sveučilišta u Krakovu. Valja napomenuti da je disertacija

Urše Zabukovec dobila poljsku nagradu Nacionalnoga centra za kulturu kao treća najbolja disertacija na području kulturalnih studija za 2012. godinu.

Više je razloga zbog kojih je autorici bilo teško pristupiti pisanju ovakve knjige. U prvom redu, Dostoevskij je pisac za kojega vlada neobično velik znanstveni interes i o kojemu se izrazito puno pisalo i još se uvijek piše, ne samo u Rusiji nego u cijelome svijetu. U Poljskoj je, gdje je Zabukovec pisala svoju knjigu, interes za Dostoevskog izrazito velik, bez obzira na njegove otvorene antipatije prema katoličanstvu. Osim toga o neverbalnoj se komunikaciji u posljednje vrijeme piše jako puno, a u Poljskoj je takav tip istraživanja postao neka vrsta “kulturološke mode”, kako navodi i sama autorica.

Zabukovec nije analizirala cijeli opus ruskoga pisca. Ograničila se na sedam njegovih romana: *Bijedni ljudi (Bednye ljudi)*, *Poniženi i uvrijeđeni (Unižennye i oskorblennye)*, *Zločin i kazna (Prestuplenie i nakazanie)*, *Idiot*, *Bjesovi (Besy)*, *Mladić*